

Τὴν πέμπτη ἑβδομάδα τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς τὴν ὀνομάζουμε καὶ ἑβδομάδα τοῦ Μεγάλου Κανόνα καὶ αὐτὸ ἐξαιτίας τῆς ψαλμωδίας τοῦ ἀριστουργηματικοῦ ὕμνογραφήματος, τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ἐπισκόπου Κρήτης, πού λόγω τοῦ πλήθους τῶν τροπαρίων πού συνοδεύουν τὴν κάθε ὠδή, ὀνομάστηκε «Μέγας Κανών». Καὶ στοὺς μὲν ἐνοριακοὺς Ναοὺς ψάλλεται τὴν Τετάρτη τὸ ἀπόγευμα, στίς δέ ἱερές Μονές κατὰ τὸν ὄρθρο τῆς Πέμπτης, ὅπου φυσικά καὶ ἡ κανονικὴ του θέση. Ἡ ψαλμωδία του τὸ ἑσπέρας τῆς Τετάρτης στοὺς ἐνοριακοὺς Ναοὺς γίνεται γιὰ ἐξοικονόμηση χρόνου, καὶ ἐπισυνάπτεται μὲ τὴν ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Ἀποδείπνου. Στίς ἱερές Μονές τὸ πρῶτὸ τῆς Πέμπτης μὲ τὴν τέλεση τοῦ ὄρθρου καὶ τῆς λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων.

Γιὰ τὸ ἐκτενέστατο αὐτὸ ὕμνογράφημα ἔχουν γραφεῖ ἀπὸ ἀρμοδιότερους τὰ πρέποντα καὶ μιὰ ἐπιπλέον καταγραφή ἀποτελεῖ μιὰ πλεοναστικὴ κατάχρηση, ἔτσι ἐδῶ δὲν θὰ ποῦμε κάτι καινούργιο, πού εἶναι ἄλλωστε καὶ ἀρμοδιότητα τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὰ τῆς ὕμνογραφίας, ἀλλὰ παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν ψαλμωδία του κατὰ τὴν περίοδο τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, θὰ κάνουμε κάποιες ἀπλές νύξεις, ἀπὸ ἐκεῖνα πού τόσο ἀπλόχερα παραθέτει ἡ πλουσιωτάτη βιβλιογραφία.

Χρειάζεται ἐξαρχῆς νὰ σημειωθεῖ, ὅτι ὁ Κανόνας εἶναι ἓνα ὕμνογραφικὸ εἶδος, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑννέα ὠδὲς κατὰ τὸ πρότυπο τῶν βιβλικῶν ὠδῶν. Κάθε ὠδή ἀποτελεῖται ἀπὸ ὁμόηχα τροπάρια, πού ἔχουν ἐπικεφαλίδα τους τὸν **εἰρμό** (ἀπὸ τὸ ρῆμα **εἶρω** = συνδέω, συνάπτω). Ὁ εἰρμός ἀποτελεῖ τὸ πρότυπο τοῦ ρυθμοῦ, τοῦ μέτρου, καὶ φυσικά τοῦ ἤχου τῶν τροπαρίων πού ἐπισυνάπτονται σ' αὐτόν. Κάποιες φορές δὲν τηρεῖται ἀπόλυτα οὔτε ἡ ρυθμικὴ, οὔτε ἡ μετρικὴ προσαρμογὴ τῶν τροπαρίων πρὸς τὸν εἰρμό καὶ αὐτὲς οἱ διαφοροποιήσεις ἀναπληρώνονται ἀπὸ τὸν νόμο τῆς τονικότητος, δηλαδή τῆς ἐπεκτάσεως ἢ συμπτύξεως συλλαβῶν μὲ τὴν μουσικὴ. Τὰ τροπάρια τοῦ Κανόνα σάν θέμα τους ἔχουν κάποιο γεγονὸς ἢ πρόσωπο. Συχνὰ μὲ τὸ ἀρχικὸ γράμμα τῶν τροπαρίων δημιουργεῖται ἡ λεγόμενη *ἀκροστιχίδα*, πού ἀποτελεῖ τὸ κλειδί γιὰ νὰ ἐλεγχθεῖ ἡ ἀκεραιότητα τοῦ κανόνα. Παράλληλα ὅμως προσφέρει καὶ τὴ δυνατότητα νὰ καθορισθεῖ ἡ πατρότητα τοῦ ὕμνου. Στὴν ἀκροστιχίδα πολλές φορές ἐκφράζεται καὶ κάποια θεμελιώδης δογματικὴ ἀλήθεια. Στὸν πρῶτο κανόνα π.χ. τῶν Χριστουγέννων, ὁ ποιητὴς Κοσμᾶς Μαΐουμᾶ ἔχει τὴν ἐξῆς ἀκροστιχίδα: "Χριστός βροτωθεὶς ἦν ὅπερ Θεός μένη". Καὶ γιὰ νὰ μὴν ἐπεκταθοῦμε σὲ ἐπιμέρους ζητήματα τῶν κανόνων, πού εἶναι πολλὰ καὶ τὰ ὁποῖα ἐξετάζονται στὰ εἰδικὰ συγγράμματα τῆς ὕμνογραφίας, πληροφορικὰ λέμε, ὅτι στοὺς κανόνες τῆς Παρακλητικῆς, τοῦ Πεντηκοσταρίου, τῶν Μηναιῶν καὶ τοῦ Θεοτοκαρίου, παραλείπεται ἡ β' ὠδή, ἡ ὁποία ὑπάρχει μόνο στοὺς κανόνες τῶν καθημερινῶν τοῦ Τριωδίου.

Οἱ κανόνες εἶναι πολλοὶ καὶ ἀνάλογα μὲ τὸ περιεχόμενο πού ἐκφράζουν, διακρίνονται σὲ διάφορα εἶδη, ἔτσι ἔχουμε τριαδικούς, ἀναστασίμους, σταυροαναστασίμους, σταυρώσιμους, θεομητορικούς, παρακλητικούς ἢ ἰκετηρίους, κατανυκτικούς καὶ κανόνες ἁγίων κ. ο. κ. Οἱ κανόνες πού προαναφέραμε συνδέονται κυρίως μὲ δυὸ μεγάλες ὕμνογραφικὲς προσωπικότητες, τὸν ἅγιον Ἀνδρέα Κρήτης καὶ τὸν ὄσιο Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό.

Τοῦ Μεγάλου Κανόνα δημιουργός, ὅπως προαναφέραμε, εἶναι ὁ ἅγιος Ἀνδρέας Κρήτης. Ὁ Μέγας Κανόνας ἀποτελεῖται ἀπό 250 τροπάρια, στά ὁποῖα ἀργότερα προστέθησαν καί μερικά ἄλλα πρὸς τιμὴν τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας καί τοῦ δημιουργοῦ τοῦ Κανόνα ἁγίου Ἀνδρέα, καί ἔτσι φθάνει τὰ 280. Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας ἀρχικά εἶχε συνθέσει τόσα τροπάρια, ὅσοι εἶναι καί οἱ στίχοι τῶν ἐννέα βιβλικῶν ὠδῶν, ὥστε κάθε στίχος νά ἀντιστοιχεῖ καί σ' ἓνα τροπάριο. Τά ἀκριβῆ περιστατικά τῆς συγγραφῆς τοῦ Μεγάλου Κανόνα δέν εἶναι γνωστά. Τό πλούσιο θεματολόγιο τοῦ Κανόνα τό ἀντλεῖ κυρίως ἀπό τήν Παλαιά καί λιγότερο ἀπό τήν Καινή Διαθήκη, καί προσπαθεῖ μέσα ἀπ' αὐτά νά διατυπώσῃ διδάγματα καί ἀποφυγή κάποιων περιστατικῶν πού διαδραματίστηκαν ἀπό κάποια πρόσωπα, προτροπές γιά μετάνοια πού φυσικά εἶναι καί τό κύριο μέλημα τοῦ κάθε χριστιανοῦ ἐξαιρετικά τήν περίοδο αὐτή.

Βέβαια στό συναξάριο τοῦ ὄρθρου τῆς ἡμέρας πού ψάλλεται στούς Ναούς ὁ Κανόνας, ὑπάρχει καταχωρημένος ὁ ἀποχρῶν λόγος γιά τήν ψαλμωδία του τήν ἡμέρα αὐτή. Διαβάζουμε λοιπόν τά ἐξῆς: *«πᾶσαν γάρ τῆς παλαιᾶς καί νέας Διαθήκης ἱστορίαν... ἀπό Ἀδάμ δηλαδή μέχρι καί αὐτῆς τῆς Χριστοῦ Ἀναλήψεως καί τοῦ τῶν Ἀποστόλων κηρύγματος. Προτρέπεται γοῦν διά τούτου πᾶσαν ψυχὴν, ὅσα μὲν ἀγαθὰ τῆς ἱστορίας ζηλοῦν καί μιμεῖσθαι πρὸς δύναμιν, ὅσα δέ τῶν φαύλων ἀποφεύγειν, καί αἰεὶ πρὸς Θεόν ἀνατρέχειν διά μετανοίας, διά δακρύων καί ἐξομολογήσεως, καί τῆς ἄλλης δηλονότι εὐαρεστήσεως».*

Ἀπό κάποια ὑμνογραφικά σημεῖα τῶν τροπαρίων τοῦ Κανόνα οἱ μελετητές θεωροῦν, ὅτι τό μελούργημα αὐτό συντέθηκε, ὅταν ὁ ἅγιος ἦταν σέ μεγάλη ἡλικία, ἐνῶ ὁ τόπος γραφῆς του πρέπει νά εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολη, στήν ὁποία εἶχε βρεθεῖ ὁ ἅγιος Ἀνδρέας. Εὐρισκόμενος ἐκεῖ ἡ Πόλη εἶχε δεχθεῖ βαρβαρική ἐπίθεση ἀπό τήν ὁποία διασώθηκε μέ τήν προστασία τῆς προστάτιδός της Θεοτόκου. Αὐτό πρέπει νά συνέβηκε τό ἔτος 717, ὅταν οἱ Ἄραβες πολιορκήσαν γιά δεύτερη φορά τή Βασιλεύουσα Πόλη, τότε μετά τή διάσωση, γράφτηκε ὁ Κανόνας. Τό σχετικό τροπάριο: *"Τὴν Πόλιν σου φύλαττε, εὐλογημένη ἄχραντε, ἐν σοὶ γάρ αὕτη, πιστῶς βασιλεύουσα, ἐν σοὶ καί κρατύνεται, καί διά σοῦ νικῶσα, τροποῦται πάντα πειρασμόν, καί σκυλεύει πολεμίους, καί διέπει τό ὑπήκοον"*, τονίζει αὐτή τήν περίσταση.

Στά θέματα πού διαπραγματεύεται παρά τήν ποικιλία τους ἔχουν μιά δραματική πρωτοτυπία, ἡ ὁποία δημιουργεῖται ἀπό τή παρουσία τῶν πολλῶν βιβλικῶν προσώπων, πού μέ τρόπο δραματικό ἐμφανίζονται μέσα ἀπό τήν στιχοπλοκὴ τῶν τροπαρίων. Τά ὑποδείγματα πού χρησιμοποιοῦνται γίνονται προτρεπτικά ἢ ἀποτρεπτικά στή δράση τῆς ἀνθρώπινης προσπάθειας. Ὁ ἄνθρωπος εὐκόλα παρασύρεται ἀπό τά θέληγτρα τοῦ κόσμου, πού μέ τρόπο ἀπατηλό τόν μαγεύουν καί θυσιάζει πλειστάκις *«τά τοῦ πρώτου κάλλους πρωτοτόκια»*, μέ ἀποτέλεσμα νά παραδίνεται στά φιλήδονα πάθη, *«ταῖς φιληδόνοις ὀρμαῖς»*. Ὅλα αὐτά μᾶς ξεστρατίζουν καί ὀδηγοῦν στήν ἐπικίνδυνη τάση τῆς αὐτοειδωλοποίησής μας, *«αὐτείδωλον ἐγενόμην τοῖς πάθεσι τὴν ψυχὴν μου βλάπτων»*, σ' αὐτούς τούς «ληστές» πού ἐνεδρεύουν σέ κάθε βῆμα, ἂν δέν ὑπάρξει πνευματικὴ ἐγρήγορση, τότε ἀναπότρεπτα μᾶς φέρνουν τήν πνευματικὴν παράκρουση.

Τά τροπάρια τοῦ Κανόνα ἔχουν μιά μοναδικότητα στήν καταγραφή τῶν πολλῶν καί διαφόρων ἐπιρροῶν, πού κάνει ἡ ἁμαρτία στήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη. Δίκαια λοιπόν τόν ὀνόμασαν πνευματικό ψυχογράφημα στό ὁποῖο ἐμφανίζονται μέ καθαρότητα οἱ παράμετροι τῆς προσωπικῆς μας περιπέτειας. Ὁ κάθε ἄνθρωπος στηρίζεται μέσα ἀπό τήν μελέτη καί ἐμβάθυνση σ' αὐτόν, ὥστε μπορεῖ νά ἔλθει «εἰς σεαυτόν» καί συναισθανόμενος τήν ἀλλοτριωτική ἁμαρτωλότητα, κατανοεῖ καί Θείου ἐλέους τό μέγεθος. Τά πρόσωπα τῆς μετανοίας πού καταγράφονται στίς γραμμές του μποροῦμε νά τά ἐκλάβουμε ὡς ὑποδείγματα γιά τή δική μας ἐπιστροφή εἰς τήν τρίβον τῆς μετανοίας. *«Μετανοίας ὁ καιρός, προσέρ-χομαί σοι τῷ Πλαστοουργῷ μου, ἄρον τόν κλοιόν ἀπ' ἐμοῦ τόν βαρύν, τόν τῆς ἁμαρτίας...»*, ἀνακαλύπτοντας τό ἄπειρον τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ: *«Φιλάνθρωπε, ὁ πάντας θέλων σωθῆναι, σύ ἀνακέλεσαί με καί δέξαι ὡς ἀγαθός μετανοοῦντά με»*. Ἡ κραυγή *«ἐν μετανοίᾳ με παράλαβε, καί ἐν ἐπιγνώσει ἀνακάλεσαι, μή γένωμαι κτῆμα, μή βρωῶμα τοῦ ἀλλοτρίου, Σωτήρ, αὐτός με οἴκτειρον»* .

Κατακλείοντας τά σκόρπια αὐτά σπαράγματα τῶν σκέψεων γύρω ἀπό τό ἐξαίσιο ὕμνογράφημα τοῦ Μεγάλου Κανόνος, καί λίγο ἀπό τήν ἔξοδο ἄς σταθοῦμε, στό περίφημο κοντάκιο: *«Ψυχή μου, ψυχή μου, ἀνάστα, τί καθεύδεις; τό τέλος ἐγγίζει καί μέλλεις θορυβεῖσθαι, ἀνάνησον οὖν, ἵνα φείσηταί σου Χριστός ὁ Θεός...»*, στό ὁποῖο καί συνοψίζεται ἡ φιλοσοφία τοῦ ὕμνου. Τό κοντάκιο αὐτό ἀποτελεῖ μιά κραυγή τοῦ εἶναι μας, πρός τό εἶναι τῆς ὑπάρξεώς μας νά ξυπνήσει ἀπό τόν ζοφερό ὕπνο τῆς ἁμαρτίας γιά νά ἀνανήψει ἀπό τήν πνευματική ραθυμία, ὥστε *«ἀναλαμβάνουσα τόν ἀγῶνα τόν καλόν»* νά ἐπιτύχει τοῦ ἐλέους τῆς θείας Ἀγάπης.